

SZAKMAI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ÉS ÖNKÉNTESSÉG AZ INTEGRÁLT TÉRSÉGI GYERMEKPROGRAMOKBAN¹

PERPÉK ÉVA²

KISS MÁRTA³

DOI:

Absztrakt

A tanulmányban egyfelől bemutatjuk, hogy az integrált térségi gyerekprogramokban hogyan és mennyiben jelenik meg a szakmai együttműködés és az önkéntesség a célok és tevékenységek között. Másfelől, egy 2020-as felmérés adatai alapján megvizsgáljuk, hogy a programok szakmai vezetői hogyan vélekednek a szakmai együttműködések és az önkéntesség különböző aspektusairól a programmegvalósítás során. Feltárjuk a programok együttműködéseit a hasonló humán fejlesztési projektekkel, illetve kitérünk a gyermekvédelmi jelzőrendszer keretében megvalósuló együttműködésekre. Bemutatjuk a legfontosabb helyi szereplők programokhoz való viszonyulását, majd elemezzük, hogy mennyiben vesznek részt önkéntesként a projektek megvalósításában. Eredményeink szerint a Gyerekesély programok együttműködése viszonylag alacsony intenzitású a releváns járási fejlesztési projektekkel. A programok ugyanakkor több nevesített tevékenységgel járulnak hozzá a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjainak együttműködéséhez, egyfajta katalizátor szerepet betöltve. A szakmai vezetők megítélése szerint az önkéntesek segítségére több rendszeres és eseti tevékenység megvalósításakor szükség lenne, jelenleg azonban a bevonásukat viszonylag nehéznek értékelték. Elsősorban a rendszeres önkéntesség terén érzékelhető csekély aktivitás, leginkább azok támogatják ebben a formában a programokat, akik egyébként is érintettek a megvalósításban. Az eseti, főként nagy létszámú rendezvényekhez kapcsolódó önkéntesség ugyanakkor széles körben elterjedt.

Kulcsszavak: szakmai együttműködések, önkéntesség, integrált térségi gyerekprogramok

¹ A kutatás az „EFOP-1.4.1-15 Integrált gyermekprogramok szakmai támogatása” projekt támogatásával valósult meg. A kutatás alapjául szolgáló kérdőíves felmérés a Magyar Máltai Szeretetszolgálat vezetésével, valamint a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság és a Társadalomtudományi Kutatóközpont közreműködésével készült.

² *Perpék Éva (PhD) szociológus-közgazdász, tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont MTA Kiváló Kutatóhely.*

³ *Kiss Márta (PhD) szociológus-közgazdász, tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont MTA Kiváló Kutatóhely; Budapesti Corvinus Egyetem CIAS, tudományos munkatárs.*

Professional cooperations and volunteering in integrated subregional child programs

ÉVA PERPÉK – MÁRTA KISS

Abstract

In the study, on the one hand, we present how and to what extent professional cooperation and volunteering appear among the goals and activities of the integrated regional child programs. On the other hand, based on data from a 2020 survey, we examine how the professional managers of the programs view different aspects of professional collaborations and volunteering during the program implementation. We discuss the cooperations of the programs with similar human development projects as well as collaborations within the child protection signaling system. We present the attitudes of the key stakeholders towards the programs, and then we analyze the extent to which they are involved as volunteers in the implementation of the programs. According to our results, the cooperation of Child opportunities programs with the relevant subregional development projects is of a relatively low intensity. At the same time, the programs contribute to the cooperation of the members of the child protection signaling system through a number of named activities, thus acting as a kind of catalyst. Professional managers considered that help of volunteers would be needed in the implementation of several regular and ad hoc activities, but at present their involvement was assessed as relatively difficult. There is little activity, especially in the field of regular volunteering, and the regular volunteers are those who are a priori involved in the implementation of the programs. However, occasional volunteering, mainly related to large-scale events, is widespread.

Keywords: professional cooperation, volunteering, integrated subregional child programs

BEVEZETÉS

A sérülékeny csoportok problémáinak kezelésében egyre elfogadottabb a komplex, interdiszciplináris, szektor- és szakmaközi megközelítés. Továbbá a nem kormányzati szervezetek szolgáltatásai és az állampolgárok önkéntes munkája is jelentősen hozzájárulhatnak a (rászoruló) gyermekeknek és családoknak nyújtott szolgáltatások biztosításához. Ezeket az elveket azon szegénységcsökkentést célzó, komplex helyi fejlesztési programok tervezésébe és végrehajtásába is beépítették, amelyek Magyarország leghátrányosabb helyzetű járásaiban valósulnak meg. Az aktív és célcsoport-orientált szakmai együttműködés és az intenzív önkéntes aktivitás nemcsak a fejlesztési programok hatékony végrehajtásához, hanem azok fenntarthatóságához is hozzájárulhat.

A leghátrányosabb helyzetű járáásokban az elmúlt 15 évben és jelenleg is több (humán) fejlesztési program valósul meg. Ilyen, a szegénység csökkentését szolgáló, illetve a szolgáltatások mennyiségét növelő és minőségét javító, európai uniós és/vagy hazai finanszírozású programok például a „Felzárkózó települések”, a „Jó kis hely”, a „Végtelen

lehetőség”, a „Szegregált élethelyzetek felszámolása”, a „Humán szolgáltatások fejlesztése”, a „Humán kapacitások fejlesztése”, a „Fókuszban a gyermek” vagy az „Integrált térségi gyermekprogramok”, más néven „Gyerekesély program”. Magyarországon a szegénység területileg az ország északi, észak-keleti és dél-nyugati régióira koncentrálódik, ezért a szegénység csökkentését célzó programok is leginkább ezeken a területeken valósulnak meg.

A KUTATÁS CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

A kutatás célja egyfelől annak bemutatása, hogy az integrált térségi gyerekprogramokban hogyan és mennyiben jelenik meg a szakmai együttműködés és az önkéntesség a célok és tevékenységek között. Másfelől célunk annak vizsgálata, hogy a Gyerekesély program szakmai vezetői hogyan vélekednek a szakmai együttműködések és az önkéntesség különböző aspektusairól a programmegvalósítás során.

Egy 2020-as felmérés adatai alapján bemutatjuk a megkérdezettek véleményét a hasonló humán fejlesztési programokkal való együttműködésekről, valamint a gyermekvédelmi jelzőrendszer működéséről és az e keretek között zajló együttműködésekről. Feltárjuk továbbá a programok támogatottságáról a legfontosabb érintett szereplők – a szociális, oktatási és egészségügyi szektorok szakemberei, civil szervezetek, politikai és gazdasági aktorok, helyi lakosok – körében. Elemezzük, hogy a helyi szereplők mennyire vesznek részt önkéntesként a projekt tevékenységeinek megvalósításában, végül röviden kitérünk néhány fenntarthatósággal kapcsolatos összefüggésre.

A kutatás során elsőként dokumentumelemzést végzünk, amelynek során az integrált térségi gyerekprogramok alapidokumentumai közül a pályázati felhívást és a módszertani útmutatót tekintjük át. A további elemzés alapjául egy 2020-ban végzett kérdőíves vizsgálat szolgál. A programmegvalósítás egészére kiterjedő kérdőívet a 31 járási Gyerekesély program szakmai vezetője töltötte ki, a megfigyelési egységek a helyi programok. A kérdőív a zárt kérdések mellett számos nyitott és félig nyitott kérdést is tartalmazott. A vizsgálat egy-egy kérdésblokkja az önkéntességet és szakmai együttműködésekkel járta körbe. A tanulmányban elsősorban ezekre a kérdésblokkokra támaszkodunk és egyváltozós adatelemzési technikákat alkalmazunk. A nyitott és félig nyitott kérdéseket kódolás után elemeztük.

INTEGRÁLT TÉRSÉGI GYERMEKPROGRAMOK: A GYEREKESÉLY PROGRAM

A Gyerekesély program⁴ a hazai „Legyen Jobb a Gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiával, illetve a felzárkózási stratégiával⁵ összhangban valósul meg. A program hozzájárul továbbá az EU 2020 Stratégia azon céljának eléréséhez, amely a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség csökkentésére vonatkozik, valamint a „Beruházások a gyermekek érdekében: a hátrányos helyzetből való kitörés” című európai bizottsági ajánláshoz (Bauer – Husz – Szontágh 2015; Husz – Perpék 2019). A Gyerekesély program célcsoportja a gyerekek és családjaik, különös tekintettel a hátrányos helyzetű gyerekekre.

Az integrált és komplex térségi programok a 2007-2013-as európai uniós programozási időszakban indultak. A támogatott kistérségek köre a kezdeti ötről tizenegyre, majd huszonháromra bővült. E programszakasz adatai szerint összesen több mint nyolcvanezren vették igénybe a Gyerekesély program valamely szolgáltatását. A gyermek résztvevők létszáma meghaladta az ötvennégyezret, így a program összességében a célterületen élő gyermekek több, mint felét érte el. A program célzása megfelelőnek minősül, ugyanis az elért gyermekek közel kétharmada hátrányos helyzetű⁶ (16 kistérség adatai alapján Zeller 2015). A Gyerekesély program jelenleg 31 leghátrányosabb helyzetű járásban valósul meg 2016-2017 és 2022 között. A jelenlegi résztvevők közül 7 járás ún. új belépő, míg a többi járás a korábbi programszakasz(ok) kedvezményezettjei közül került ki.

Az önkéntesség és szakmai együttműködések helye a jelenlegi programszakaszban

Az aktuális pályázati felhívás értelmében a Gyerekesély program a szegénység csökkentését célozza, egyebek mellett a képzettségi szint növelése, a hátrányos helyzetű gyerekek iskolai és iskolán kívüli fejlesztése, az egészségtudatos életmód terjesztése, a humán szolgáltatások kapacitásbővítése, a szakemberek számának növelése, valamint a témánk szempontjából

⁴ A program jelenleg „EFOP-1.4.2-16 Integrált térségi gyermekprogramok” elnevezéssel valósul meg. (<https://www.palyazat.gov.hu/efop-142-16-integralt-trsge-gyermekprogramok-#>).

⁵ „Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Tartósan rászorulók – szegény családban élő gyermekek – romák (2011–2020)” (<http://romagov.hu/download/magyar-nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia-ii/>).

⁶ A megvalósított programelemek közül a legtöbben egészségügyi szűrésben és a közösségi házak szolgáltatásaiban részesültek. A közösségi házak multifunkciós terek, amik alapvető komfortszolgáltatásokat, közérdekű információkat, internet-hozzáférést, gyermekek számára tanulástámogatást, korrepetálást, napközbeni sport-, szabadidős és egyéb foglalkozásokat biztosítanak. A program jelentős eredményeket ért el továbbá gyógypedagógiai, fejlesztőpedagógiai, logopédiai, pszichológiai és szociális munka szolgáltatások biztosításában.

releváns *önszerveződések* ösztönzése és a különböző ágazati *intézmények együttműködése* révén. A program céljainak elérését a tevékenységek hosszú sora szolgálja.

A Gyerekesély program kötelezően megvalósítandó tevékenységei között külön csoportot alkot

- a civil és önkéntes tevékenységek fejlesztése⁷
- a helyi szakemberek együttműködése és
- a szakemberek közötti együttműködések erősítése.

A felhívás értelmében ezek a tevékenységcsoportok egyrészt elősegítik a civil kezdeményezéseket, támogatják a már működő civil szervezeteket, az önkéntesek bevonását a program megvalósításba, az önkéntesek felkészítését, szakmai-módszertani támogatását. Másrészt *szakmai műhelyek* szervezésével hozzájárulnak a szakemberek tapasztalatcseréjéhez, tudásbővítéséhez, (tovább)képzéséhez. Harmadrészt *szakmaközi hálózatok* működtetésével elősegítik az intézmények közötti párbeszédet, a közös tudásbázis kialakítását, a hatékony és összehangolt működést. E tevékenységcsoportok a hátrányos helyzetű gyerekeket és családjaikat, a járásban működő nem-kormányzati szervezeteket, illetve a gyerekekkel és családjaikkal foglalkozó intézmények szakembereit célozzák; és települési vagy járási szinten valósulnak meg (EMMI 2016, Módszertani útmutató 2016).

A tanulmány további részében a szakmai együttműködések és önkéntesség témaköröket vizsgáljuk a 31 járási program szakmai vezetői körében végzett kérdőíves felmérés adataira támaszkodva.

SZAKMAI VEZETŐI VÉLEMÉNYEK A SZAKMAI EGYÜTTMŰKÖDÉSEKRŐL

Együttműködés a releváns fejlesztési projektekkal

Korábbi kutatások rámutattak, hogy a szociális és pedagógiai szakemberek kifejezetten fontosnak tartják a szakmán belüli és szakmák közötti együttműködést klienseik érdekében végzett munkájuk során (Perpék – Szászvai-Papp 2020). Az együttműködés kialakításához elengedhetetlen, hogy a lehetséges partnerek információval rendelkezzenek egymásról. A szakmai vezetők döntő többsége (71 százalék, 22 járás) úgy nyilatkozott, hogy ő maga, illetve a Gyerekesély program vezetése inkább ismeri a számukra releváns járási fejlesztési

⁷ A pályázati felhívás háttéréül szolgáló törvények között az önkéntes törvényt (2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről) is nevesítik.

projekteket⁸ és azok tevékenységeit. Teljeskörű ismeretekről viszont mindössze körülbelül minden hatodik szakmai vezető (16 százalék) számolt be a kérdőívben felsorolt projektek tekintetében.

Eredményeink szerint átlagosan a programok harmada működik együtt a járásban megvalósuló, hasonló jellegű fejlesztési projektekkel. Annak fényében, hogy a pályázati felhívás kitér a szinergikus kapcsolódások fontosságára, ez az arány alacsonynak tekinthető. Az együttműködés a gyakorlatban kölcsönös egyeztetést, a programelemek összehangolását, közös rendezvények, tevékenységek (szakmai műhely, kerekasztal, előadás, szakemberek biztosítása, tanácsadás, szabadidős, kulturális program) megvalósítását jelenti. Átlagosan a hiányzó kooperációról beszámoló szakmai vezetők több mint fele úgy nyilatkozott, hogy szükségesnek tartaná az együttműködés kialakítását.

A válaszadók javaslatokat is megfogalmazhattak arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne a projektek közötti együttműködést kialakítani, megerősíteni. A legtöbben a közös szakmai műhelyek és fórumok, valamint a projektek közötti kommunikáció és egyeztetés fontosságát emelték ki. A szinergikus kapcsolódások és lehatárolások szükségessége is többször megjelent a válaszok között.

Jelzőrendszeri együttműködés

A különböző köznevelési, egészségügyi, szociális stb. intézmények együttműködése törvényi kötelesség a gyermekek veszélyeztetettségét észlelő és jelző gyermekvédelmi jelzőrendszer keretében⁹. A jelzőrendszert a gyermekjóléti szolgálatok működtetik, és hozzájuk érkeznek a gyermek veszélyeztetettségére vonatkozó jelzések. A válaszadók a jelzőrendszer működését meglehetősen hatékonynak ítélték meg, ugyanis az egytől tízig terjedő skálán nyolcas, a pontszámaik átlaga. A szakmai vezetők úgy vélik, hogy a programjukban van olyan tevékenység, ami hozzájárul a jelzőrendszeri tagok közötti együttműködések erősítéséhez.

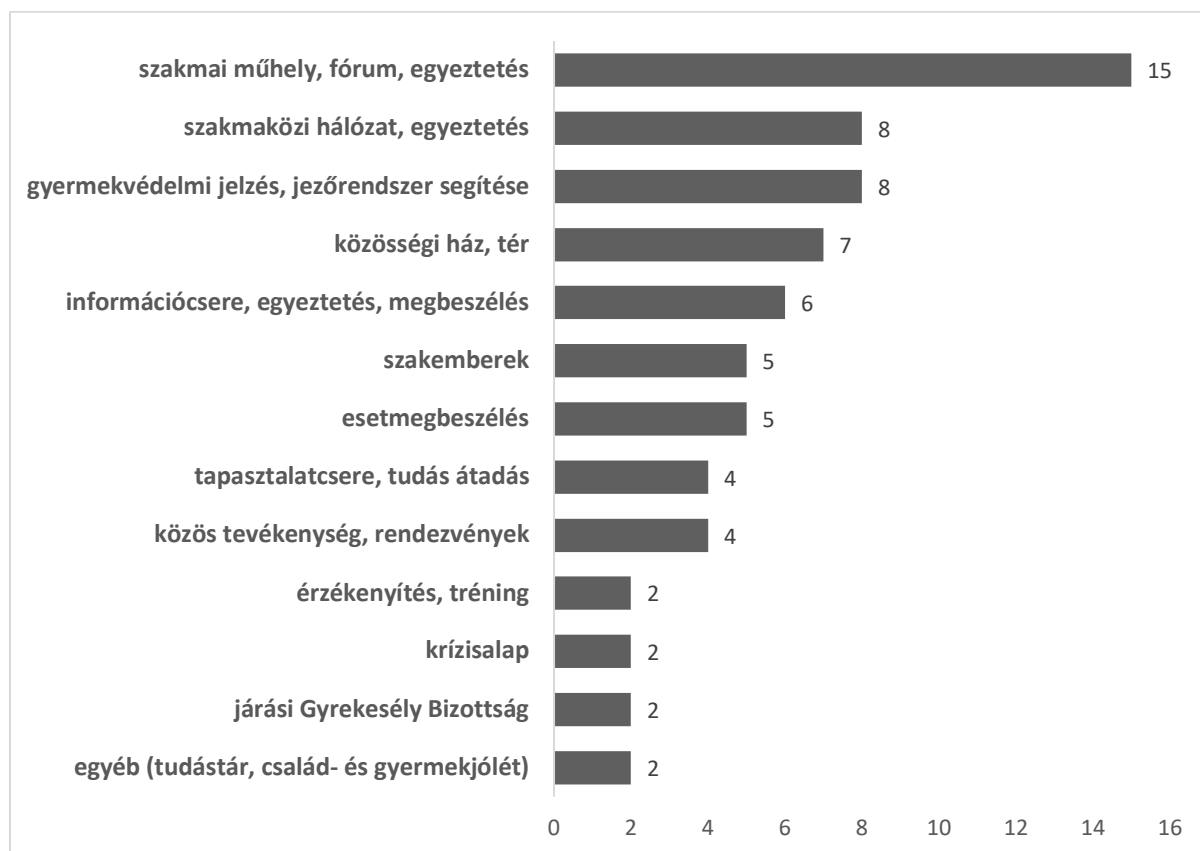
E tevékenységek közül a legjelentősebbek a szakmai műhelyek, fórumok és egyeztetések (15 említés, 1. ábra). A sorban második kategóriába a szakmaközi hálózat működtetése, a szakmák

⁸ A kérdőív a releváns fejlesztési projektek között a bevezetésben már említett, „Felzárkózó települések”, „Jó kis hely”, „Végtelen lehetőség”, „Szegregált élethelyzetek felszámolása”, „Humán szolgáltatások fejlesztése” és a „Humán kapacitások fejlesztése” elnevezésű programokat nevesítette.

⁹ A gyermekvédelmi jelzőrendszer működését a gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról) keretezi.

közötti egyeztetések megszervezése, valamint a gyermekvédelmi jelzések leadása¹⁰ tartozik (8-8 említés). Lényeges szempont még a járási Gyerekesély programok hozzájárulása a jelzőrendszeri tagok közötti kommunikációhoz, egyeztetéshez (6 említés), esetmegbeszéléshez (5 említés), tapasztalatcseréhez, tudástranszferhez (4 említés). Kiemelendő a programok keretében működő közösségi házak és terek szerepe a jelzőrendszeri tagok együttműködésében (7 említés).

1. ábra A gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjainak együttműködését elősegítő tevékenységek (említések száma¹¹)

Forrás: saját számítás egy 2020-as kérdőíves felmérés adatai alapján (N=31 járási Gyerekesély program)

A szakmai vezetők javaslatokat is megfogalmaztak a jelzőrendszer erősítésére vonatkozóan. Véleményük szerint elsősorban a helyi kapacitásbővítés, a hiányzó szakemberek pótlása és a meglévők jobb megbecsültsége (5 említés) lenne indokolt. Ezek a problémák helyi szinten nem

¹⁰ A gyermekvédelmi jelzések leadása végső soron minden állampolgár feladata, nemcsak a nevesített intézményeké vagy a projekt munkatársaié.

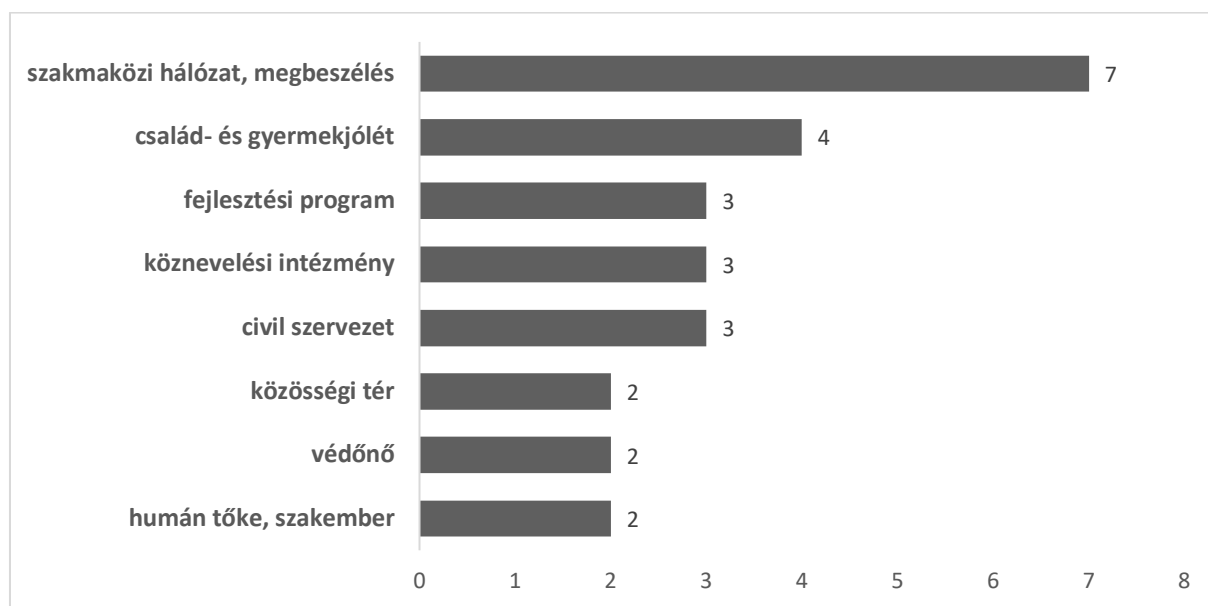
¹¹ Nyitott kérdés, 70 említés.

vagy alig kezelhetők, rendszer szintű beavatkozásra lenne szükség a megoldásukhoz. A szakemberek közötti együttműködés előmozdítását hasonlóan fontosnak tartják (4 említés).

Jó gyakorlatok a szakmai együttműködések terén

A kérdőív vizsgálta azokat a jó gyakorlatokat, amik a szakmai együttműködések terén alakultak ki (2. ábra). A szakmai vezetők több mint fele válaszolta azt, hogy ismer ilyet (57 százalék, 16 járás), és 14 szakmai vezető meg is nevezett egy vagy több jó gyakorlatot. Az együttműködés tartalmaként a legtöbben – a válaszolók fele – a szakmaközi hálózatok működését emelték ki, ezen kívül a humán tőke cseréjében, megosztásában jelentkező együttműködés került említésre.

2. ábra Jó gyakorlatként kiemelt szakmai együttműködések a tevékenység tartalma és szereplői szerint¹² (említések száma)

Forrás: saját számítás egy 2020-as kérdőíves felmérés adatai alapján (N=31 járási Gyerekesély program)

Az együttműködésben résztvevők, illetve azt kezdeményezők között a család- és gyermekjóléti központot/szolgálatot említették a legtöbben (4 járás). Ez az eredmény megfelel az előzetes várakozásoknak, mivel a család- és gyermekjóléti szolgálat feladata a gyermekvédelmi

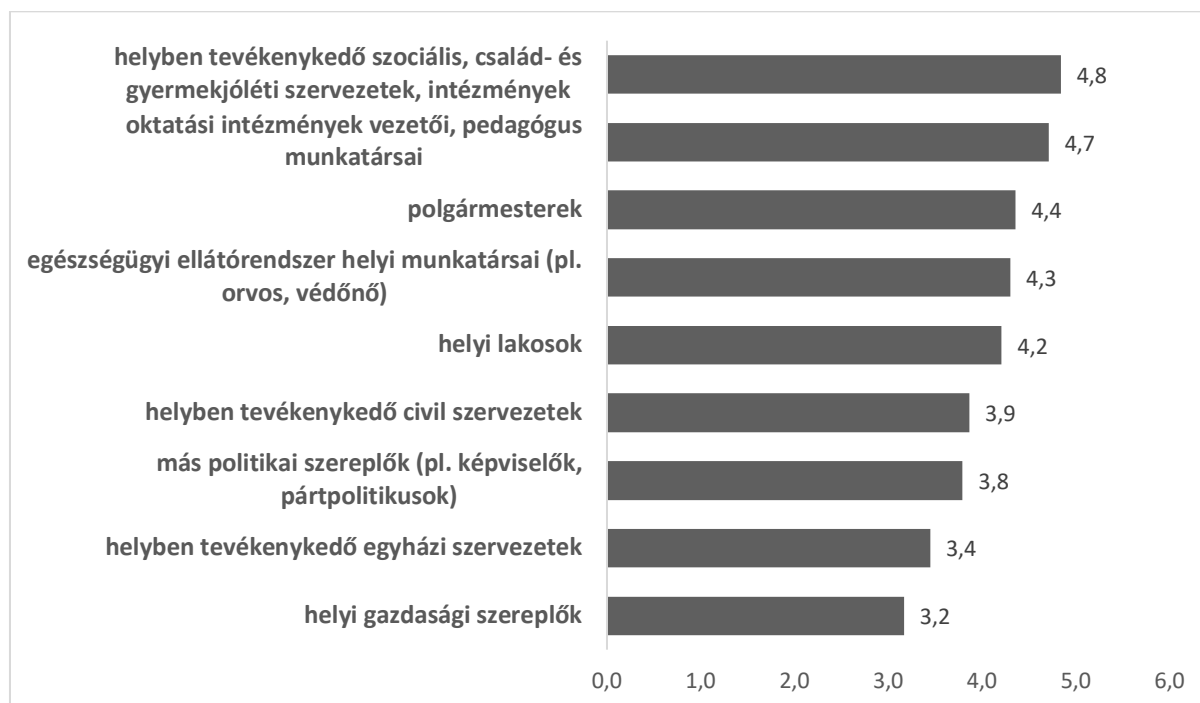
¹² Nyitott kérdés, 26 említés.

jelzőrendszer működtetése is¹³. Az együttműködés további szereplői között a civil szervezeteket, a köznevelési intézményeket, a fejlesztési programokat (3-3 járás), a védőnőket és a közösségi tereket (2-2 járás) jelölték meg.

Szakmai vezetői vélemények a programhoz való viszonyról és az önkéntességről

A Gyerekesély programokhoz fűződő viszonyt illetően azt tapasztaljuk, hogy a helyben tevékenykedő szociális, család- és gyermekjóléti intézmények hozzáállását érzékelték a leginkább támogatónak a szakmai vezetők (3. ábra).

3. ábra *Hogyan viszonyulnak jelenleg az alábbi csoportok a Gyerekesély projekt megvalósításához?*¹⁴

Forrás: saját számítás egy 2020-as kérdőíves felmérés adatai alapján (N=31 járási program)

Az ő kiemelkedő szerepük azzal is magyarázható, hogy az aktuális programfelhívásban deklarált célként jelenik meg „a család- és gyermekjóléti szolgáltatások bővítése, erősítése,

¹³ E kérdés elemzése során figyelembe kell venni, hogy a szakmaközi hálózatra vonatkozó válaszok viszonya nem tisztázott a gyermekvédelmi jelzőrendszerhez. Könnyen lehet, hogy a szakmaközi együttműködés részben vagy egészben átfedésben van a törvényileg kötelező gyermekvédelmi jelzőrendszerrel.

¹⁴ 5-ös skála; 1-es nagymértékben akadályozzák, 5-ös nagymértékben támogatják; 0 - nem foglalkoznak vele.

kiegészítése, szinergiában a hazai forrásokból megvalósuló tevékenységekkel” (EMMI 2016:12), ami előrevetíti a szorosabb együttműködés szükségességét.

Az oktatási intézmények vezetőinek és munkatársainak viszonyulását a Gyerekesély programhoz szintén magasra értékelték a megkérdezettek. Vizsgálataink szerint ez a viszony meg is erősödött a COVID-19 első hullámának időszakában. A helyi programok munkatársai ugyanis a legtöbb esetben összekötő, híd szerepet láttak el az oktatási intézmények és a családok között¹⁵. Továbbá a kapcsolat erősségét magyarázhatja az a tényező is, hogy a helyi programok keretében megvalósuló közösségi házak és terek túlnyomó többségében zajlik a diákok iskolai felzárkóztatását, illetve kompetencia- és készségfejlesztését célzó tevékenység: 85 százalékuk végez korrepetálást, illetve több mint 90 százalékuk különböző készségfejlesztő foglalkozásokat (lásd Kiss – Vastagh 2021).

Fontos eredmény továbbá, hogy a helyi polgármesterek viszonyulásának megítélése a megkérdezettek szerint inkább pozitív. Az ő támogatásuk ugyanis elengedhetetlenül szükséges a helyi programok fenntarthatóságához: a korábbi vizsgálatok (Kiss 2018) megmutatták, hogy alapvetően az önkormányzatokra hárult a programidőszakok között eltelt idő áthidalása, azaz a Gyerekesély programelemek átmeneti fenntartása.

A jelenlegi trendeket illetően is az látszik, hogy leginkább az önkormányzatok azok, akik különböző – leginkább helyiség, rezi¹⁶ és munka – formában támogatják a programok megvalósulását (a fenntartón kívül). Az önkormányzatok hozzájárulásait a helyi projektekhez a kis településeken leginkább a polgármesterek hozzáállása és elszántsága határozza meg, ami szintén összefüggést mutat a későbbi fenntartási esélyekkel (lásd Savaya – Spiro 2012¹⁷).

Ha a lakosokkal vagy a helyi civil szervezetekkel kapcsolatos véleményeket megvizsgáljuk (ami azért fontos, mert ők tudnának potenciálisan jelentősebb mértékben hozzájárulni az adott programelemek megvalósulásához és későbbi fenntartásához – például önkéntes munkával)

¹⁵ E kérdés elemzése során figyelembe kell venni, hogy a szakmaközi hálózatra vonatkozó válaszok viszonya nem tisztázott a gyermekvédelmi jelzőrendszerhez. Könnyen lehet, hogy a szakmaközi együttműködés részben vagy egészben átfedésben van a törvényileg kötelező gyermekvédelmi jelzőrendszerrel.

¹⁶ A felsorolt itemeket 5-ös skálán kellett értékelni abban a tekintetben, hogy milyen mértékűnek ítélik a megkérdezettek a támogatás mértékét a fenntarthatóság vonatkozásában. Ezek közül az önkormányzatok helyiséggel történő (3,4-es értékeléssel) támogatása állt az első helyen, ezt követte a rezi- (2,9), majd a munka- és pénztámogatás (2,6). Közbeékelődött az önkéntesek (munka) támogatása 2,9-es értékkel.

¹⁷ A szerzők írásukban rámutattak, hogy az emberi tényező (pl. egy agilis polgármester, szakmai vezető, projekt vezető stb. elkötelezettsége) játssza az egyik legfontosabb szerepet a programok fenntarthatóságában.

azt láthatjuk, hogy valamivel alacsonyabb, 4-es körüli a programokhoz való viszonyuk átlagos megítélése, amit az alábbiakban árnyalunk majd.

Az önkéntesség szerepe a programmegvalósításban

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a szakmai vezetők véleménye szerint a különböző helyi csoportok milyen mértékben járulnak hozzá önkéntes munkával a programok megvalósításához. Összességében elmondható, hogy a megkérdezettek közepesre értékelték az önkéntesek bevonásának nehézségeit a Gyerekesély programokba.

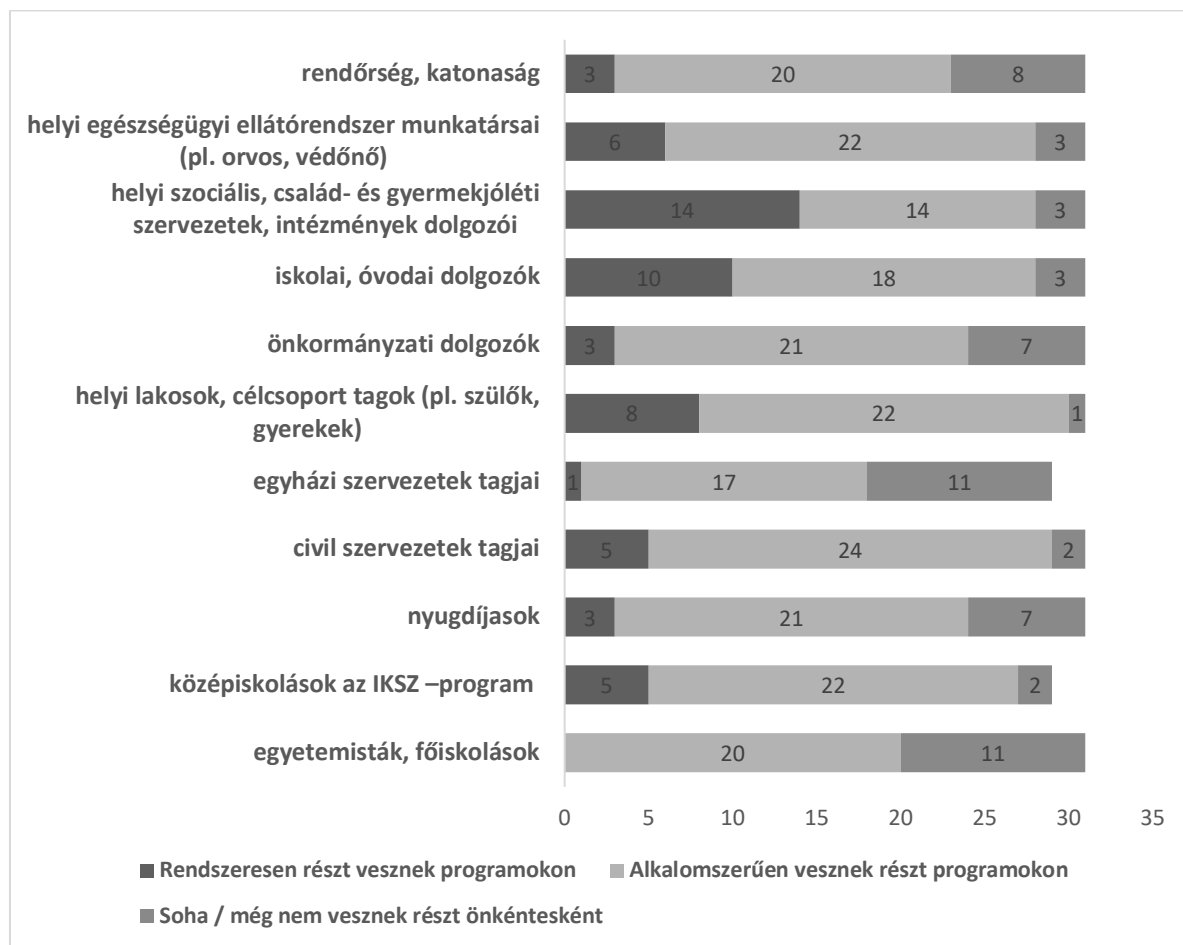
A következőkben megvizsgáljuk, hogy a különböző helyi/érdek csoportok milyen mértékben vesznek részt önkéntesként a Gyerekesély programokban a szakmai vezetők értékelése alapján. Eredményeink szerint általánosságban, a legnagyobb arányban alkalmoszerű önkéntes munkával segítik a helyi csoportok a programokat, ami valószínűleg a különböző, rendszeresen és alkalmoszerűen megszervezett rendezvényekhez, eseményekhez köthető (4. ábra).

Ebben a tekintetben éppen az előbbieken tárgyalt két csoport: a helyi lakosok és a civil szervezetek részvételét értékelték a legmagasabbra a megkérdezettek. Emellett a helyi egészségügyi ellátórendszer munkatársai, a középfokú oktatásban tanulók¹⁸, valamint az önkormányzati dolgozók és a nyugdíjasok is az aktívabbak közé tartoznak e tekintetben.

Azonban, ha azt vizsgáljuk, hogy kik segítik rendszeres önkéntes munkával a programokat, akkor változik a kép: egyrészt jóval alacsonyabb mértékű rendszeres támogatást érzékelnek a megkérdezettek, másrészt az előbbieken felsoroltaktól eltérő csoportokra jellemző ez a forma. A rendszeresen önkénteskedők legnagyobb arányban a helyi szociális, család- és gyermekjóléti intézmények dolgozói, majd őket követik az iskolai és óvodai dolgozók és a helyi lakosok.

¹⁸ A középiskolások viszonylag magasabb önkéntes részvétele az IKSZ, azaz az Iskolai Közösségi Szolgálat intézményének köszönhető. 2013 óta Magyarországon a középiskolásoknak az érettségi bizonyítvány kiállításáig 50 óra iskolai közösségi szolgálatot kell teljesíteniük a 9–11. évfolyam három tanéve során, tanórán kívüli tevékenységként (20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 133. § 1-9.). (Lásd részletesebben: Bodó 2014). Kurrens kutatási eredmények szerint az önkéntesség felfelé ívelő pályán van a fiatalok körében. Ami a kárpát-medencei egyetemisták motivációit illeti, Fényes (2015) és Mohácsi – Fényes (2020) mutatnak rá, hogy a hagyományos, altruista eredetű önkéntesség mellett a karrierépítő önkéntesség is egyre inkább teret nyer. A régióban a vegyes indíttatású önkéntesség a leggyakoribb típus, amiben nem játszik szerepet a karrier vagy a család és a barátok önkéntessége (volunteers in an anti-volunteering climate), azt magáért az önkéntességért végzi az illető (Bocsi – Fényes – Markos (2017)).

4. ábra Megítélése szerint az alább felsorolt csoportok tagjai milyen mértékben vesznek részt önkéntesként a Gyerekesély programokban?

Forrás: saját számítás egy 2020-as kérdőíves felmérés adatai alapján (N=31 járási program)

Összesítve az alkalomszerű és rendszeres önkéntes segítségnyújtást, azt állapíthatjuk meg, hogy a helyi lakosok és a civil szervezetek vezetik a sort, őket követik szorosan a helyi szociális, család- és gyermekjóléti szervezetek és az egészségügyi ellátórendszer munkatársai, valamint az iskolai-, óvodai dolgozók. A legalacsonyabb aktivitást a felsőoktatásban tanulók és az egyházi szervezetek munkatársai tanúsítják a megkérdezettek szerint.

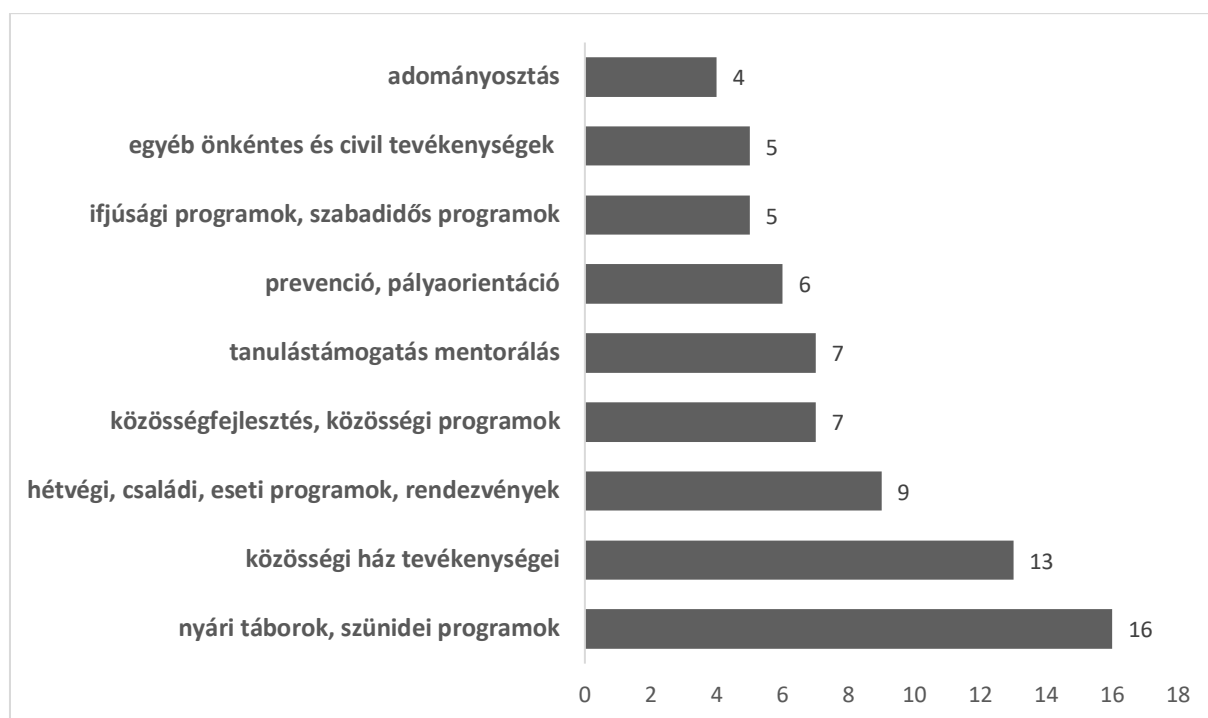
Annak ellenére, hogy az összesített válaszok alapján úgy tűnik, a helyi lakosok támogatása a leggyakoribb (elsősorban az alkalomszerű segítségnyújtás miatt), a viszonyulás megítélése már kevésbé kedvező (lásd fentebb). Emellett az is látszik a fenntarthatósággal összefüggő – a programok kitalálására, megszervezésére irányuló – kérdésre adott válaszok alapján, hogy a lakosok önálló kezdeményezéseit és aktivitását is csak közepes mértékűnek érzékelik a programok szakmai vezetői. Ez azonban nem meglepő annak tükrében, hogy a bevont célcsoport önálló kezdeményezései már a közösség szerveződés magasabb fokát jelentik (lásd

Vastagh – Kiss 2021), ami hosszú idő után és sok befektetett munka eredményeként jön létre. A civil szervezetekkel hasonló a helyzet: a megkérdezettek a viszonyulás megítélését illetően a középmezőny alsó részébe sorolták őket, ami összefügghet a rendszeresen nyújtott segítség/részvétel hiányával is (ez a hipotézis azonban további vizsgálatot, ellenőrzést igényel¹⁹).

Az önkéntes segítség iránti igény

Nyitott kérdés irányult az önkéntes segítség iránti igényre, annak megvalósulási területeire, tevékenységeire vonatkozóan. A válaszok alapján jelentős igény mutatkozik az önkéntes segítségre. 31 járásból 29 jelezte ilyen irányú igényét **72 tevékenységgel** kapcsolatban (5. ábra).

5. ábra Milyen tevékenységek megvalósításához lenne szükség önkéntes tevékenységre?
(említések száma)²⁰

Forrás: saját számítás egy 2020-as kérdőíves felmérés adatai alapján (N=31 járási Gyerekesély program)

¹⁹ Jelen felmérés a keresztábra elemzést nem teszi lehetővé az alacsony esetszám és cellaértékek miatt.

²⁰ Nyitott kérdés, 72 említés.

A tevékenységek kategorizálása alapján a legnagyobb arányban a magas létszámmal működő programok, például a nyári táborok, szünidei kirándulások megszervezéséhez, lebonyolításához igényelnének önkéntes segítséget a programok szakmai vezetői. Emellett a közösségi házakban/terekben megvalósuló tevékenységekhez is segítségre lenne szükség a megkérdezettek szerint: külön kiemelték ezek közül – ismét vélhetően a résztvevők nagy száma miatt – a hétfégi családi rendezvényeket, eseményeket. A többnyire szintén közösségi házakban megszervezett közösség-fejlesztésre irányuló tevékenységek is kiemelt hangsúlyt kaptak, valamint a rendszeresen megvalósuló tanulássegítési, mentorálási és prevenciósi feladatok esetében is szükség lenne az önkéntesek segítségére a megkérdezettek szerint. Összességében a felsorolt tevékenységek többsége folyamatjellegű, így rendszeres önkéntes segítségnyújtást igényel. Kivételt képeznek ez alól a nyári, szünidei programok, táborok, illetve a hétfégén vagy eseti jelleggel megszervezett rendezvények, események. Ezek kapcsán érzékelik a megkérdezettek jelenleg is a legintenzívebb önkéntes jelenlétet (lásd korábban), ugyanakkor úgy tűnik, hogy erre még nagyobb mértékben, illetve elterjedtségben lenne szükség, ami indokolt, hiszen egy-egy ilyen esemény akár több száz főt is vonzhat.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI IRÁNYOK

A tanulmányban egyfelől a Gyerekesély program két alapidokumentumát áttekintve megállapítottuk, hogy a program eszközrendszerében deklaráltan jelenik meg a szakmai együttműködés és önkéntesség: három elkülönült, kötelezően megvalósítandó tevékenységcsoport épül e témák köré. Másfelől, a 31 járási projektet teljeskörűen vizsgáló kérdőíves felmérés adataira támaszkodva elemeztük a programmegvalósítás tapasztalatait a szakmai együttműködés és önkéntesség terén. Eredményeink szerint átlagosan mindössze a programok harmada *működik együtt* a járásban megvalósuló, hasonló jellegű *fejlesztési projektekkel*. Ugyanakkor a hiányzó együttműködésről beszámoló szakmai vezetők több mint fele szükségesnek tartaná az együttműködés kialakítását. A javaslatok megfogalmazása során a legtöbben a közös szakmai műhelyek és fórumok, valamint a projektek közötti kommunikáció és egyeztetés fontosságát emelték ki.

A szakmai vezetők szinte egyöntetű véleménye szerint a programjuk valamilyen formában hozzájárul a *jelzőrendszeri tagok* közötti együttműködések erősítéséhez, egyfajta katalizátor szerepet betöltve. Tevékenységeik közül magasan a szakmai műhelyek, fórumok és

egyeztetések emelkednek ki e tekintetben. Jelentős a hozzájárulásuk a szakmaközi hálózat működtetése, a szakmák közötti egyeztetések megszervezése terén is.

Az *önkéntességgel* kapcsolatos tapasztalatokat vizsgálva elmondható, hogy a szakmai vezetők megítélése szerint az önkéntesek segítségére több rendszeres és eseti tevékenység megvalósításakor szükség lenne, jelenleg azonban a bevonásukat viszonylag nehéznek, közepesre értékelték. Az *eseti, alkalomszerű önkéntes támogatás* mértékét intenzívebbnek érzékelték, mint a rendszeres segítségnyújtást, itt elsősorban a civil szervezetek, helyi lakosok, középiskolások csoportjait emelték ki a megkérdezettek. Ugyanakkor éppen ezen csoportok (kivéve a középiskolások, mert rájuk nem irányult ez a kérdés) helyi programokhoz való viszonyulása alacsonyabb megítélést kapott.

A szakmai vezetők jóval kisebb része számolt be *rendszeresen megvalósuló önkéntes segítségnyújtásról*. Legtöbben a helyi szociális, család- és gyermekjóléti szervezeteket, az egészségügyi ellátórendszer munkatársait, valamint az iskolai-, óvodai dolgozókat sorolták ebbe a kategóriába, akik egyébként is érintettek a programok megvalósításában.

Összességében megállapítható, hogy összefüggés körvonalazódik a rendszeres önkéntes segítségnyújtás és a helyi szereplők/érdekcsoportok programhoz való viszonyulásának megítélése között, ami az alkalomszerű önkéntességgel kapcsolatban nem látszik. (Ezt az összefüggést azonban nagyobb elemszámú mintán ellenőrizni szükséges.) További érdekes eredmény, hogy az egyházi szervezetek aktivitása mind az eseti, mind a rendszeres önkéntesség területén igen alacsony megítélésű, és a civil szervezetek rendszeres segítségnyújtása sem jellemző a szakmai vezetők szerint. Ennek okát kutatva azt feltételezzük, hogy az önkéntes aktivitás többek között összefügg e szervezetek párhuzamosan futó hasonló jellegű programokban való részvételével, ugyanakkor jelen kutatásban ezt az összefüggést nem állt módunkban vizsgálni, ez további kutatási irányt jelenthet.

IRODALOM

Bauer Zsófia – Husz Ildikó – Szontágh Éva (2015): Handling Long-standing Inequalities with Short-term Projects: Some Results and Challenges of the Implementation of the “Give Kids a Chance” Programme. *Review of Sociology*, 25(4) pp. 5–29.

Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2017): Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship, Social and Economics Education*, 16(2) pp. 117-131. DOI: <https://doi.org/10.1177/2047173417717061>

Bodó Márton (2014): A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai. Új Pedagógiai Szemle, 3-4. pp. 47-68.

EMMI (2016) Felhívás a gyermekeket sújtó nélkülözés újratermelődésének megakadályozására és a gyermekek esélyeinek növelésére irányuló helyi projektek megvalósítására (EFOP-1.4.2-16), <https://www.palyazat.gov.hu/efop-142-16-integralt-trsgi-gyermekprogramok->. Letöltve: 2019.05.23.

Fényes Hajnalka (2015): *Önkéntesség és új típusú új típusú önkéntesség a felsőoktatási hallgatók körében*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.

Fényes Hajnalka, Markos Valéria (2018): A felsőoktatási hallgatók önkéntessége és a hallgatók családterveinek összefüggései. *Demográfia*, 61(4) pp. 293–320. DOI: <https://doi.org/10.21543/Dem.61.4.2>

Husz Ildikó, Perpék Éva (2019): Equal Opportunities and Investing in Children: Theory, Policies and Projects. In: Futó Péter (ed.): *Contemporary Drivers of Local Development*. Maribor: Lex Localis Press, pp. 365-390. DOI: <https://doi.org/10.4335/978-961-6842-91-4.22>

Kiss Márta (2018): A fenntarthatóság dilemmái a hátrányos helyzetű térségekben. *Magyar Tudomány*, 179(3) pp 331–341. DOI: <https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.3.3>

Kiss Márta – Vastagh Zoltán (2020): Az iskolai teljesítményt és előmenetelt hátrányosan befolyásoló tényezők megítélése a szociális szakemberek nézőpontjából. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 10(1) pp. 45-73.

DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.1.45>

Módszertani útmutató az EFOP-1.4.2-15 Integrált térségi gyermekprogramok című felhívás szakmai tevékenységeinek tervezéséhez (2016). <https://www.palyazat.gov.hu/efop-142-16-integralt-trsgi-gyermekprogramok-> Letöltve: 2019.05.23.

Mohácsi Márta – Fényes Hajnalka (2020): Önkéntesség a felsőoktatásban mint az egyéni karriermenedzsment része. In: *Proceedings of the 12th International Conference of János Selye University*. Komárno: Janos Selye University, pp. 289-300.

Perpék Éva – Szászvai-Papp Gábor (2020): Opinions on the importance, frequency and efficiency of professional cooperation. In: Perpék É. (ed.): *Professional cooperation, disadvantage compensation in schools, professional well-being: the results of a Hungarian-Croatian comparative study*. Pécs: Abaliget Község Önkormányzata, pp. 51-65.

Savaya, Riki – Spiro, Shimon (2012): Predictors of Sustainability of Social Programs. *American Journal of Evaluation*, 33(1) pp. 26-43. DOI: <https://doi.org/10.1177/1098214011408066>.

Vastagh Zoltán – Kiss Márta (2021): Községi házak és terek funkciói a leghátrányosabb helyzetű térségekben (szerkesztett kézirat, megjelenés előtt)